

17. Van V.T., Yanga B.S., Tan A. C. Machine condition prognosis based on regression trees and one-step-ahead prediction. *Mechanical Systems and Signal Processing*. Vol. 22(5), P.1179-1193, 2008. DOI: 10.1016/j.ymssp.2007.11.012
18. Bouoiyour, J., Selmi, R., Tiwari, A.K. and Olayeni, O.R. What drives Bitcoin price? *Economics Bulletin*. Vol. 36(2), P. 843–850, 2016.
19. Catania, C. Grassi, S. Modelling Crypto Currencies Financial Time Series. *SSRN Electronic Journal*. August 2017. DOI: 10.2139/ssrn.3028486.
20. Ciaian, P., Rajcaniova, M., Kancs, D.A. The economics of BitCoin price formation. *Applied Economics*. Vol. 48(19), P.1799-1815, 2016.
21. Kjørland, F., A. Khazal, A., Krogstad, E., Frans, Nordstrøm, B., Oust, A. An analysis of Bitcoin's price dynamics. *Journal of Risk and Financial Management*. Vol. 11 (63), P. 1–18, 2018.
22. Chen J., Chen Z. Extended Bayesian information criteria for model selection with large model spaces. *Biometrika*. Vol. 95(3), P. 759–771, 2008. DOI: 10.1093/biomet/asn034.
23. Yahoo Finance. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://finance.yahoo.com>.
24. Datsenko N.V. Analiz fraktalnih vlastivostey chasovih ryadiv kriptovalyut / N.V. Datsenko // Suchasni Informatsyni tehnologiyi ta sistemi v upravlinni. Materiali 1-Yi Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi molodih vchenih, asprantiv I studentiv. 19 — 20 kvitnya 2018 r. — K.: KHEU, 2018. [In Ukrainian]
25. Peters, E. Fractal Market Analysis — Applying Chaos Theory to Investment and Analysis (John Wiley & Sons, Inc., New York, 1994).

Стаття надійшла 7.05.2018

УДК 330.832:330.14-021.23

DOI.10.33111/vz_kneu.19.18.01.19.131.137

Радіонова Антоніна С.,
аспірант кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Київський національний університет
імені Вадима Гетьмана»,
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: antserad@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5585-5052>

ТЕОРІЯ НЕРІВНОСТІ В ПРАЦЯХ УЧЕНИХ-ЕКОНОМІСТІВ XX I XXI СТОЛІТЬ¹

Radionova Antonina,
PhD student of the Department of Economic Theory,
Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman,
Peremohy avenue, 54/1, Kyiv, Ukraine
e-mail: antserad@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5585-5052>

THE THEORY OF INEQUALITY IN THE WORKS OF ECONOMISTS IN THE 20th AND 21st CENTURIES

Анотація. Для світу вкрай актуальною стала проблема нерівномірного економічного розвитку між країнами, зростання глобальної нерівності та її крайнього прояву для мільйонів населення планети — постійна стагнація та проживання за межею бід-

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом Ф75/168-2018 Державного фонду фундаментальних досліджень

ності. А тому з'ясування об'єктивних причин зростання нерівності на тлі переходу до інноваційно-мережевої економіки залишається вкрай важливою проблемою.

Питання зростаючої нерівності і скорочення середнього класу сьогодні привертає увагу міжнародних організацій, про що свідчать численні звіти, а також вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Дж.Стігліца, Т. Пікетті, Е. Аткинсона, Б. Мілановича, Е. Райнерта, Е. Де Сото, В. Гейса, Е. Лібанової, А. Гриценка, П. Єщенка, В. Тарасевича, Ю. Зайцева, О. Москаленко та ін.

Показано, що глобальна економічна нерівність мала місце і в попередні роки, однак за рахунок виваженої внутрішньої державної політики розвинених країн було сформовано середній клас як основу стабільності національної економіки. Зазначається, що одним із чинників нинішньої глобальної нерівності стає спадковість та кумулятивний вплив нерівномірного промислового розвитку країн, що поглиблюється демографічними зрушеннями, процесами глобалізації, інноваційного розвитку та поширенням інформаційно-комунікаційних технологій.

Проаналізовано основні підходи щодо з'ясування причин зростання економічної нерівності в суспільстві. З метою систематичного опису і узагальнення сучасних поглядів на зміст та драйвери економічної внутрішньодержавної та глобальної нерівності розглянуто основні концепції виникнення нерівності з початку становлення політичної економії: теорію соціальних класів, репутаційну теорію, теорію соціальної стратифікації, теорію соціальної мобільності, а також сучасну ідею інституційної складової причин глобальної економічної нерівності. На підтвердження того, що інституційна структура впливає на відтворення соціально-економічної нерівності проаналізовано ряд робіт знаменитих економістів.

В результаті дослідження було виявлено, що зміна й ускладнення інституційних складових, соціально-економічних умов та взаємовідносин між суб'єктами впливають на трансформацію причин економічної нерівності. Показано необхідність розробки нового підходу до формування комплексного державного регулювання економічними та політичними процесами у відповідь на Глобалізацію 4.0. та новітні тенденції суспільного розвитку.

Ключові слова: глобальна нерівність, економічна нерівність, індекс Джині, причини нерівності, соціальний клас.

Abstract. The problem of uneven economic development among countries, the growing global inequality and its extreme manifestation for millions of people on the planet — constant stagnation and living below the poverty line — became extremely relevant to the world. Therefore, finding out the objective reasons for the increase in inequality against the background of the transition to innovative and information economy remains an extremely important problem.

The issue of growing inequality and the decline of the middle class has attracted the attention of international organizations, as evidenced by numerous reports. Foreign and domestic scientists, including J. Stiglitz, T. Picketti, E. Atkinson, B. Milanovich, E. Rainert, E. De Soto, V. Geyets, E. Libanova, A. Gritsenko, P. Yeschenko, V. Tarasevich, Yu. Zaitsev, O. Moskalenko and others investigate the nature of increasing inequality.

It's shown that global economic inequality also took place in previous years, but due to well-considered domestic state policy of developed countries middle class as the basis for stability of national economy was formed. It was found that one of the factors of the current global inequality is heredity and cumulative effect of uneven industrial development of countries, which is deepened by demographic shifts, globalization processes, innovation development, and spreading of information and communication technologies.

The article is devoted to analysis of the main approaches for finding out the reasons for inequality growth in society. The aim of the investigation is to present a systematic description and synthesis of various contemporary views on the content and drivers of economic and global inequality. The main concepts of inequality, such as the theory of social classes, reputation theory, the theory of social stratification, the theory of social mobility, etc. are considered in the paper. We tried to interpret the modern ideas of

famous economists as the institutional component causes economic inequality. The obtained results confirm that the institutional structure influences the reproduction of social and economic inequality.

As a result of the investigation it was observed that changing and complicating institutional components, social and economic conditions, and relationships between subjects influence the transformation of economic inequality causes. The necessity of developing a new approach of integrated state regulation by economic and political processes in response to Globalization 4.0 and the latest trends in social development is shown.

Keywords: economic inequality, global inequality, causes of inequality, social class, Gini Index.

JEL codes: A14, B14, B15, F01, I30, O50

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Досить тривалий час багато хто вважав, що різниця між бідними й багатими швидко зникне і все населення буде мати рівні можливості, проте понад двадцять років в економічному середовищі існують свідчення про шкідливий і руйнівний вплив постійно зростаючої економічної нерівності й породжених нею серйозних соціальних проблем у якості життя і добробуті людей, в економічних показниках. Дослідники по-різному трактують причини і передумови появи такого явища як соціально-економічне розшарування населення, підкреслюючи, що змінюється віддаленість між соціальними верствами й власне принципи цього дистанціювання: дехто живе в небаченій розкоші, чисельність середнього класу невпинно скорочується, а мільйони людей ледь спроможні забезпечити себе якою-небудь зайнятістю та засобами до існування. Також науковці наголошують на появі нових видів нерівностей, їх поглибленні не лише всередині окремої країни, а й між країнами. Нова диференціація суспільства продовжує базуватися на значній спадковості розподілу добробуту і поглиблюється на ґрунті глобалізації, цифровізації, інформатизації суспільного життя. Порівнюваність глобальних даних країн привертає увагу науковців до зростаючої нерівності у доходах і пошуку основних причин диференціації добробуту населення для визначення шляхів вирішення цієї проблеми.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблеми соціально-економічної нерівності має багатовікову історію, проте з другої половини ХХ ст. з'являються теоретичні роботи, присвячені аналізу видів і появи внутрішньодержавної економічної нерівності (В. Уорнера, Д. Дейвіса, Б. Мура, Р. Арона, Д. Белла, П. Бергера, Ж. Бодрійяра, П. Бурдьє, О. Гоулднера, Л. Козера, Р. Коллінга, Н. Лумана, Е. Райта, Дж. Рекса, В. Треймана та ін.), проблемам досягнення соціальної справедливості та рівності (Дж. Ролза, А. Сена), синтезовані теорії глобальної нерівності Г. Торнборна, Е. Аткинсона, Б. Мілановича та ін. Серед вітчизняних вчених дослідженням взаємовпливів суспільства та економіки займалися В.М. Гєєць, Е.М. Лібанова, А.А. Гриценко, П.С. Єщенко, В. Тарасевич, С.В. Мочерний, Ю.К. Зайцев, О.М. Москаленко, С.О. Радзієвська, Н.Я Кравчук та ін.

Методологія дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження складають загальнонаукові методи, а саме: аналіз, синтез і узагальнення, котрі використовувалися при розгляді основних теоретичних концепцій походження нерівності, компаративний аналіз у поєднанні з історичним методом застосований при порівнянні поглядів дослідників щодо причин і джерел нерівності за різних історичних умов і реалій, метод логічного й історичного аналізу дозволив простежити

ускладнення структури суспільства з розвитком господарських і соціально-економічних відносин, що вплинуло на ускладнення природи суспільного розшарування, а також — системний і міждисциплінарний підхід у руслі дослідження існуючих у соціології та економічній теорії концепцій суспільної стратифікації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на наявність великої кількості досліджень у сфері соціальної нерівності, суттєвий підйом добробуту людства і абсолютне зростання матеріального багатства до 2000 р. спостерігається зростаючий відрив найбагатшого прошарку населення від середнього та нижчого класів, а також розвинених країн від країн, що розвиваються. Численні напрацювання в цій сфері дозволять у межах даної статті з'ясувати і узагальнити основні погляди на причини зростаючого відтворення нерівності в сучасному суспільстві та у світі.

Метою статті є розгляд основних підходів до пояснення причин економічної нерівності в суспільстві, узагальнення нових теоретичних позицій щодо чинників зростання глобальної і внутрідержавної нерівності з огляду на сучасні світові реалії й тенденції.

Виклад основного матеріалу. Сутність нерівності віддзеркалюється у нерівному доступі суб'єктів до обмежених ресурсів і наявності у них різних життєвих шансів і можливостей задоволення власних потреб; стратифікаційна ж складова цього визначення підкреслює ієрархічний порядок соціальних статусів, груп, верств, класів чи прошарків. Нерівність проявляється як соціальна, економічна (за доходами), етнокультурна, політична, інформаційна, цифрова, глобальна (розподіл за доходами і багатством між країнами). Якщо у примітивних суспільствах на основі фізичної повноцінності, особистих якостей, гендерної ознаки, обов'язків, дій, досягнень, глибини загальних та специфічних знань в общині тощо визначався соціальний статус особи, то з ускладненням суспільних відносин вже більш глибоко диференціюються підходи до соціальної стратифікації. Уперше поділ на соціальні групи можна зустріти у праці Платона «Держава» («Політея», 370–360 рр. до н.е.), де він, розмірковуючи про ідеальну й справедливую державу та її можливі спотворення, виділяє стан багатих (аристократія) зі своїми стражами (воїни) та стан бідних (землероби та ремісники) [1]. Арістотель у четвертій книзі «Політики» (335–322 рр. до н.е.) поділяє населення на групи: бідну більшість, заможну меншість і середній клас — «громадян, що мають власність середню, але достатню для існування» [2, с. 116] і сприяють стабільності в суспільстві. Відтак, передумовою соціального поділу стає особиста власність — зароблена, захоплена, отримана у спадок — та наданий цією власністю доступ до влади. Також у згаданих працях поява нерівності пов'язується з порушенням «справедливості», що складає основу ідеальної держави і полягає в тому, що громадяни можуть заїматися тим, що відповідає їх внутрішній сутності.

Першою науковою концепцією соціальної нерівності вважається *теорія класів* К. Маркса, згідно з якою антагоністичний класовий поділ суспільства являє собою історичне, а тому і тимчасове, явище, обумовлене системою суспільного виробництва. Причинами появи нерівності в соціумі виступають суто економічні фактори: відношення і обсяг власності на засоби виробництва та відчуження/привласнення праці, що формує систему розподілу суспільного доходу й багатства. У класичному капіталістичному суспільстві виділяються два основні класи: експлуататори (капіталісти) та ті, кого експлуатують (робітники, селяни).

Акурат протистояння між класами, що відстоюють протилежні інтереси, і є, на думку Маркса, джерелом соціального розвитку і формування в майбутньому утопічного безкласового суспільства.

У ХХ ст. ця соціально-класова теорія видозмінюється, оскільки суспільство певною мірою відходить від побудови капіталістичного ладу в чистому вигляді і віддає перевагу соціальній складовій, внаслідок чого формується складніша соціальна стратифікація. Поруч з критерієм відношення до власності з'являються значиміші чинники, такі як економічний дохід чи професійно-функціональна структура зайнятого населення [3, с. 180], а також спостерігається порушення традиційного зв'язку між працею і капіталом (децентралізація капіталу через участь працівників у доходах), формування прошарку «топ-менеджерів» з надзвичайно високими винагородами порівняно із доходами середніх працівників, високе безробіття на фоні зменшуваних темпів продуктивності праці та економічного зростання, державні системи трансфертів та ін. Все це потребує врахування у новому, модифікованому підході до вивчення змісту і причин класової диференціації суспільства.

Інша концепція, що доповнювала вище вказану, була розвинута у працях М. Вебера, П. Сорокіна, Т. Парсонса, Е. Шилза, Д. Дж. Треймана, та ін. і отримала назву *соціальної стратифікації*. У ній поряд з економічними чинниками формування соціальної нерівності ставляться в ряд обсяг влади та впливу, права, обов'язки, привілеї, пільги, рівень доходів, престиж соціальної ролі індивіда, авторитет, характер власності не лише на матеріальні цінності, а й соціальні, сюди ж відноситься і володіння талантом, майстерністю чи культурними ресурсами. У її межах значного поширення отримала *репутаційна теорія* В.Л. Уорнера (1940-ві рр.), згідно якої належність особи до певного соціального класу визначається не лише економічними факторами, а й пов'язаною з ними системою соціальних цінностей, на підставі оцінки індивіда іншими членами ієрархії. Думка інших визначається кількома характеристиками: освіта, дохід, приналежність до певної сім'ї, членством у певному товаристві чи асоціації, манери та поведінка в суспільстві, крім того невизначена одна чи кілька характеристик замінювалася іншою конкретно окресленою [4, с. 42–43]. Ця теорія була доповнена дослідженнями теорії соціальних революцій Дж. Дейвіса, у концепції формування сучасного суспільства Б. Мура, у теорії професійного престижу Д. Треймана.

Цікавою для сучасності, на наш погляд, є *теорія соціальної мобільності* П. Сорокіна (доповнена пізніше напрацюваннями Т. Парсонса, Е. Гідденса, С. Ліпсета та ін.), яка досліджує переміщення суб'єкта чи соціального об'єкта у соціальному просторі з однієї соціальної позиції до іншої. Таке переміщення може відбуватися вертикально (зміна соціального прошарку) або горизонтально (перехід до іншої соціальної групи, що знаходиться в межах тієї самої страти). Згідно з думкою науковця, в суспільстві існують певні канали соціальної циркуляції, по яким індивіди переміщуються нагору чи вниз із однієї соціальної верстви до іншої. Серед таких каналів важливими вважалися такі: церква, школа, армія, політичні, економічні та професійні організації, мистецтво, ЗМІ, сім'я. Проте сучасність диктує свої умови: науково-технічний прогрес набирає обертів, його результати активно впроваджуються у всі сфери суспільного та економічного життя, зростає інноваційна складова економічного розвитку, на перший план виходять власники інтелектуального та креативного капіталу, на-

уковці, прикладні дослідники, інноватори, особи, що професійно оперують великими масивами інформації чи мають навички роботи з інформаційними технологіями. Потому, розширюються можливості, аспекти й число каналів для соціальної мобільності професіоналів та покращення їх економічного добробуту.

На підставі узагальнення теоретичних напрацювань окреслених концепцій приймається, що частково соціальна нерівність є наперед визначеною, певною мірою спадковою і неминучою, частково вона залежить від людського капіталу та може розповсюджуватися через зміну певних особистісних ознак, позицій, статусів, компетентностей тощо. Крім того, встановлено, що соціальна стратифікація в суспільстві є бажаною і виступає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку. Проте допустимий рівень чи діапазон такої «природної» нерівності, що не викликає надмірної соціальної напруженості та стримування стимуляторів економічного зростання, досі залишається відкритим питанням у численних дискусіях науковців. Однозначною в цих дебатах залишається точка зору про власний рівень нерівності для кожної окремо взятої країни, який залежить від ряду природних чинників, культурного й історико-економічного розвитку та обраного урядом економічного курсу. Відтак, порівняти рівень економічної нерівності в країнах можна за допомогою аналізу динаміки коефіцієнта концентрації (Джині) або зміни розподілу доходів децильних (10 % -х) груп домогосподарств у національному доході конкретної країни.

Таблиця 1

**ОЦІНКИ КОЕФІЦІЄНТА ДЖІНІ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ
У ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЗА 2006–2016 рр.***

Країна	Рік										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
США	0,384	0,376	0,378	0,379	0,38	0,389	0,389	0,396	0,394	0,39	0,39
Франція	0,293	0,292	0,293	0,293	0,303	0,309	0,305	0,291	0,293	0,295	—
Німеччина	0,29	0,295	0,287	0,288	0,286	0,293	0,289	0,292	0,289	0,293	—
Фінляндія	0,268	0,269	0,264	0,259	0,264	0,264	0,26	0,262	0,257	0,26	0,26
Норвегія	0,264	0,271	0,27	0,262	0,257	0,253	0,257	0,264	0,268	0,275	—
Туреччина	0,396	0,384	0,39	0,39	0,388	0,4	0,402	0,402	0,412	0,429	0,42
Чехія	0,267	0,26	0,263	0,262	0,266	0,264	0,261	0,265	0,259	0,259	—
Бразилія	0,556	0,549	0,54	0,537	—	0,529	0,526	0,528	0,515	0,513	—
Таїланд	0,418	0,398	0,403	0,396	0,394	0,375	0,393	0,378	0,37	0,36	—
Польща	0,315	0,316	0,308	0,303	0,305	0,301	0,297	0,299	0,298	0,292	—
Україна	0,298	0,27	0,266	0,253	0,248	0,246	0,247	0,26	0,24 **	0,255 **	0,25 **

* Джерело: складено за даними ОЕСР, Світового банку та Держкомстат (<https://stats.oecd.org/>, <https://data.worldbank.org> та <http://www.ukrstat.gov.ua/>)

Примітка. ** Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя й частини зони проведення антитерористичної операції.

— дані відсутні.

За даними і розрахунками, проведеними дослідниками Т. Пікетті, А. Меддісоном, Е. Аткинсоном, Ф. Альваредо, Б. Мілановичем, П. Ліндертом, Д. Вільямсоном відомо, що на початку XX століття нерівність за доходами була на досить високому рівні, в період 1930–1970-х рр. вона знижувалася і в наступні десятиліття помірно зростала. Період зниження нерівності в XX ст. («золотий вік» за означенням А. Меддісона) відзначається утвердженням та зростанням середнього класу в розвинених країнах за рахунок відповідної державної соціальної та економічної політики, спрямованих на вирішення внутрішніх проблем. Деякі дослідники називають згортання цієї внутрішньої політики причиною нової хвилі зростання економічної нерівності в країнах. За історичними мірками нині глибина нерівності в розвинених країнах є відносно невеликою (табл. 1). Проте за даними цієї ж таблиці можна стверджувати, що зростання глобальної нерівності в останнє десятиліття відбувається нерівномірно за групами країн: у менш розвинених країнах нерівність залишається стабільно високою, навіть відзначається дещо спадною динамікою, а в розвинених країнах — коливається у незначних межах, не дивлячись на невелике підвищення. Так, у 2017 році частка доходів 10 % найбагатшого населення у національному доході країн варіювалася від 40 % у Європі та Китаї до 60 % на Близькому Сході.

Значна частина сучасної глобальної соціально-економічної нерівності виникла в результаті промислової революції (друга половина XVIII ст.), зміни технологічного способу виробництва і нерівномірного поширення промислових технологій серед країн. Нині ж нерівність додатково поглиблюється четвертою промисловою революцією (70-ті роки XX ст.), нерівномірним розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій і доступу до них та інформації, рівнем розвитку цифрових компетенцій. Мається на увазі, що сплеск інновацій та глобалізації приносить нерівномірну вигоду їх споживачам і постачальникам й виробникам. Перші більшою мірою користуються новими суспільними благами, живуть за рахунок результатів своєї праці та компетенцій, до яких постійно підвищуються й модифікуються вимоги, існує загроза зникнення робочого місця завдяки його автоматизації. Другі ж — виступають постачальниками фізичного та інтелектуального капіталу, що завдяки своїм унікальним властивостям дають змогу винахідникам, інвесторам, акціонерам отримувати надвисокі доходи, концентрувати значні цінності і переваги [5, с. 4]. Також посилюється розрив у становищі працівників з нестабільною зайнятістю («прекаріат») та привілейованим класом, котрий володіє капіталом та інтелектуальною власністю, відбуваються демографічні зрушення й зміни в структурі робочої сили, з'являється прошарок «суперзірок». Це викликає занепокоєння існуючою несправедливістю і вірогідною неспроможністю пристосуватися до темпів технологічних змін у населення та породжує потребу централізованого регулювання проблеми зростання нерівності і нерівномірності економічного розвитку, переосмислення інституціонального устрою суспільства.

Загальний вигляд динаміки нерівності вперше за останні десятиліття представлено в доповіді про нерівність у світі за 2018 р. дослідницькою організацією World Inequality Lab, створеною при Паризькій школі економіки. Ця доповідь підтверджує тезу про зростання економічної нерівності незалежно від динаміки темпів економічного зростання в різних регіонах і про збільшення диференціації доходів населення. Так, з 1980 р. за рахунок високої і зростаючої

нерівності всередині кожної країни 1 % найбагатшого населення планети (75 млн осіб) отримав вдвічі більший дохід ніж найбідніша половина світової спільноти (3,7 млрд осіб) (рис. 1).

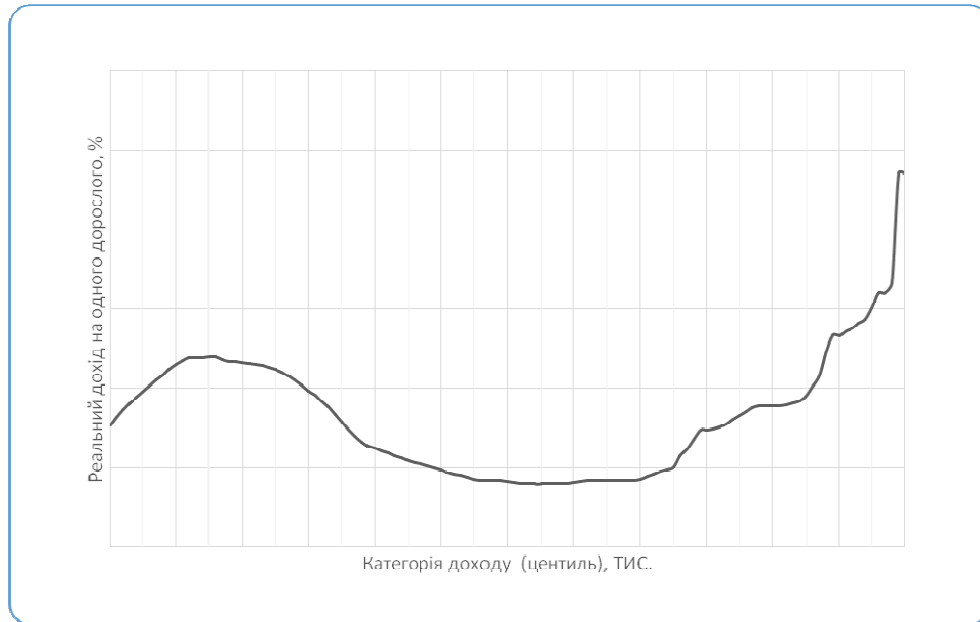

Рис. 1. Крива нерівності і зростання у світі, 1980—2016 рр.*

*Джерело: Доклад о неравенстве в мире 2018, <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-russian.pdf>. На осі абсцис населення планети поділене на сто рівних груп, розподілених у зростаючому порядку зліва направо у відповідності з рівнем доходу. Верхня центиль (1 %) розділена на 10 груп, найбагатша з них також розділена на 10 груп і найбагатші 0,01 % розділено на 10 груп. Вісь ординат відбиває загальне зростання доходів середньостатистичного індивіда в кожній групі за період з 1980 по 2016 рр. Оцінки доходів враховують різницю у вартості життя між країнами. Значення очищені від інфляції [6, с. 9].

Не дивлячись на це, найбідніші 50 % населення в країнах, що розвиваються, мали значне економічне зростання (Азія, в т.ч. Індія та Китай) у порівнянні зі стриманим зростанням світового середнього класу (перші 90 %), що більшою мірою належить до країн ЄС і США.

В останні десятиліття XX ст. і донині в зв'язку з цією другою хвилею зростання глобальної нерівності в науковій літературі поширюється інституціональний підхід до вивчення соціально-економічного розшарування населення. У його межах досліджуються соціальні інституції та їх здатність продукувати, підтримувати та коригувати різні види нерівностей, встановлювати правила взаємодії індивідів й об'єднань, норми розподілу, перерозподілу і обмеження доступу до ресурсів, а також вивчаються політичні та економічні інститути, що здатні формувати та змінювати нерівність, які відмінності у їх функціонуванні в різних країнах призводять до різних масштабів соціальної диференціації. Тому у своїх дослідженнях сучасні економісти наголошують на виключній ролі держави у вирішенні соціальних проблем і в сприянні довгострокового економічного розвитку. Розглянемо найвідоміші концепти.

Нобелівський лауреат Дж. Стігліц звертає увагу на рентоорієнтовану природу сучасної нерівності в США, яка є не лише неефективною, а й перетворюється на перешкоду економічному розвитку, що супроводжується зниженням конкуренції та монополізацією. Інвестиції не обов'язково здійснюються у діяльність по створенню нових робочих місць. Більша частина потоків йде на створення механізмів, спроектованих, щоб замінити ручну працю, тим самим розбалансувавши ринок праці [7, с. 13]. Така ситуація, як пояснює вчений, виникла через неправильне функціонування ринку, помилки якого політична система не виправляє, а натомість приймає провальні рішення щодо внутрішньої соціальної й економічної політики та здійснює неграмотне управління в умовах глобалізованої реальності [7, с. 28]. Дж. Стігліц пропонує провадити політику таким чином, щоб стримувати зростання доходів багатих, стабілізувати позиції середнього класу і активно допомагати бідному населенню [7, с. 76] через справедливіший розподіл ресурсів, постійний контроль ринку, прогресивну систему оподаткування, збільшення витрат на соціальну сферу, впровадження державних програм, створення умов для збільшення рівності можливостей для старту.

Французький економіст Т. Пікетті розглядає нерівність у доходах як суму двох складових: від оплати праці і від капіталу [8, с. 252]. Аналізуючи їх, Т. Пікетті дійшов висновку, що поглиблення економічної нерівності являє собою структурну економічну проблему політичної влади і відбувається через збільшення темпів накопичення капіталів багатими понад рівень економічного зростання країни («суспільство «рантє»»), а також виділення особливого прошарку «топ-менеджерів» з невиправдано високими заробітними платами. Він вважає, що подібна тенденція в довгостроковій перспективі без будь-якої регуляторної державної політики матиме наслідком зникнення середнього класу і остаточного виокремлення двох крайніх страт: багатих і бідних. Завадити такому розвитку подій можна за рахунок суттєвого підвищення мінімальної заробітної плати, встановлення прогресивного податку на доходи та спадок, введення глобального податку на капітал, зміцнення інститутів соціальної держави (освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, допомоги по безробіттю і доповнення доходів), а також шляхом розумного використання бюджетного дефіциту в поєднанні із заходами швидкого скорочення державного боргу [8, с. 548—550]. Крім того, Т. Пікетті розглядає у своїй праці питання соціальної мобільності та ролі в цьому процесі освіти, проте він переконаний, що в довгостроковій перспективі краща освіта не змінить положення індивідів в соціальній ієрархії.

Серед дослідників теорії глобальної нерівності актуальними залишаються ідеї прогресивності політичних інститутів, неформальних норм, що побутують у суспільстві. Так, Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон вбачають причиною нерівності різних країн в особливостях функціонування політичних та економічних інститутів, прогресивності ідей та особистій зацікавленості їх лідерів у наслідках прийнятих ними рішень, створених стимулів щодо трансформації особистісних здібностей і талантів населення у позитивну силу, щодо інвестування громадянами у підприємництво та бізнес [9, с. 41], проте не відкидають також впливу культурних і географічних чинників на функціонування економіки.

Проблема хронічної нерівності та бідності в країнах неодмінно породжує пошуки причини такого становища речей і шляхи їх подолання. Норвезький

економіст Ерік Райнерт спираючись на історичний досвід розвинених країн заперечує загальноприйняту неокласичну концепцію Світового банку та МВФ щодо підвищення рівня життя в бідних країнах завдяки вільній торгівлі на міжнародному ринку та дії концепції конкурентних переваг, які є дієвими у випадку співпраці країн, що стоять на одному рівні розвитку. Його головна ідея — сприяти розвитку промисловості з високою віддачею (доданою вартістю) і динамічною конкуренцією шляхом державного втручання, протекціонізму, продуманої промислової політики [10], що дозволить розвиватися підприємництву, інноваціям, знанням, а вже потім з розвинутою промисловістю виходити на міжнародний ринок і конкурувати на рівних з іншими ринковими агентами.

Перуанський економіст і громадський діяч Ернандо де Сото у своєму дослідженні «Загадки капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше» намагається пояснити неефективне функціонування капіталістичної системи в країнах, що розвиваються, і появу значного позалегального сектору економіки. Головною причиною того, що в бідних країнах громадяни не можуть отримати багатство і користь від капіталізму, він називає нездатність випродукувати і нажити власний капітал через недосконалість формалізованої системи права власності, яка не дозволяє перетворити наявні у населення заощадження і нерухомість у величезних масштабах (легальну і позалегальну/бездокументну, попередньо перетворивши її у легальну) у «живі» активи [11, с. 32], що здатні створювати додану вартість, а також дискримінаційним законодавством, бюрократією, великим тіньовим сектором економіки. А це, в свою чергу, підтверджує думку про неефективність функціонування політичних та економічних інститутів. Певно, формалізація і врахування цієї «власності» в системі показників національного та приватного багатства дозволить змінити картину економічної нерівності у малорозвинених країнах на користь незаможного населення.

Ще однією, менш поширеною гіпотезою щодо чинників сприяння економічній нерівності стали розвиток і широке використання офшорної індустрії (Н. Шексон), що дозволяє оптимізувати («уникнути») сплату податків і проводити заборонені в інших юрисдикціях фінансові операції. Тобто відбувається дискримінація за податковою ознакою і створюються умови для поширення корупції, які привносять свою лепту в підтримку глобальної нерівності і посилюють відставання бідних країн. Глобальна і повсюдна офшоризація за оцінками експертів ОЕСР приносить втрати для світової економіки у вигляді несплачених податків на суму близько 20 трлн доларів щороку. Тому ОЕСР і започаткувала кампанію щодо деофшоризації (БЕПС), яку підтримали ряд країн у тому числі і Україна (законопроект № 4636 від 11.05.2016 р. і публікація у травні 2017 р. на офіційному сайті Міністерства фінансів України дорожньої карти імплементації Плану дій БЕПС). Проте фактично офшорна економіка не втрачає свої позиції на ринку спеціальних правових, податкових і фінансових операцій.

У дослідженні Світового Банку «Зміна характеру праці 2019 р.» згадується про особливий вплив глобальної економіки на зайнятість і зростаючу нерівність через значне поширення інновацій та автоматизацію виробництва (Глобалізація 4.0.) і зростаючу кількість короткострокових контрактів підприємств з незалежними працівниками по всьому світу [12, с. 2]. Проте автори доповіді заспокоюють щодо даного впливу і дають рекомендації урядам проводити реальні та

ефективні реформи в галузях охорони здоров'я та освіти відповідно до сучасних вимог ринку праці та роботодавців, орієнтувати сучасних учнів на освіту протягом життя, виробляти навички та компетенції, особливо цифрові, необхідні для майбутніх ще невідомих професій, закликаючи таким чином держави до прогресивності та інклюзивності власних політичних та економічних інститутів. Така позиція певною мірою пояснюється гіпотезою К. Голдін і Л. Катца про залежність динаміки нерівності від «перегонів» технологічного прогресу та розвитку системи освіти. Сутність цієї теоретичної позиції полягає в тому, що при перевищенні попиту на кваліфіковану робочу силу понад її пропозицію, зростає віддача людського капіталу і збільшується розрив між більш і менш освіченими працівниками, що веде до зростання нерівності [13, с. 26].

Висновки і перспективи подальших наукових досліджень. Соціальна нерівність зі становленням капіталістичного укладу та на початку XX століття асоціювалася, в першу чергу, з економічними чинниками, володінням активами, спеціалізацією, роллю в організації праці, розподілом ресурсів і доходів, згодом з репутацією, престижем професії та доступом до влади. Вона, більшою мірою, визначалася нерівністю в доходах і пов'язувалася з продуктивністю економіки.

Однак з розвитком глобалізаційних та інформаційно-інноваційних процесів у кінці XX ст. — на початку XXI ст. змінюється і природа нерівності. Сучасна нерівність в економічному добробуті суспільства ґрунтується на інституціональному зв'язку з політичною структурою і, по суті, пояснюється відмінностями політичних та економічних інститутів між країнами як чинників розподілу наявних ресурсів і економічного зростання. Саме тому в умовах формування і розвитку суперечливих соціально-економічних тенденцій має виникнути новий підхід до реформування економіки та політичних сил, що ґрунтуватиметься на таких засадничих принципах як завоювання довіри, гарантування рівності, сприяння інноваціям та стимулюванню економічного зростання [14; 15].

Література

1. Класики політичної думки: Від Платона до Макса Вебера: пер. с нім. / Кер. проекту А. Лой; Під заг. кер. А. Богачов, М. Бойченко, В. Кебуладзе. — Київ: ТанDEM, 2002. — 584 с.
2. Аристотель. Політика / Аристотель; пер. з давньогрец. Олександр Кислюк. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. — 239 с. — (Видання третє).
3. Воейков М.И. Политическая экономия: очерки и этюды. — СПб.: Алетейя, 2014. — 312 с.
4. Уорнер Л. Социальный класс и социальная структура [Електронний ресурс] // Рубеж (Альманах соціальних досліджень). — 1997. — № 10-11. — С. 42–57. — Режим доступу до ресурсу: <http://ecsocman.hse.ru/rubezh/msg/16463871.html>
5. Шваб К., Девис Н. Технологии Четвертой промышленной революции / Клаус Шваб, Николас Девис. — «Эксмо», 2018. — 320 с.
6. Доклад о неравенстве в мире 2018: Основные положения [Електронний ресурс]. / [Ф. Альваредо, Л. Чансела, Т. Пікетті, Е. Саез, Г. Зюкман]; под общим рук. Л. Чансела. — Режим доступу до ресурсу: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-russian.pdf>
7. Стиглиц Д. Ю. Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему / Джозеф Юджин Стиглиц; пер. с англ. Е. Рождественской. — М.: Эксмо, 2015. — 512 с.

8. Пікетті Т. Капітал в ХХІ столітті / Пер. з англ. Н. Палій. — К.: Наш формат, 2016. — 696 с.
9. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства та бідності. /Д. Аджемоглу, Д. Робінсон / Пер. з англ. О. Дем'янчук. — К.: Наш формат, 2016. — 440 с.
10. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми и почему бедные страны остаются бедными /Э. Райнерт; пер. с англ. Н. Автономовой; под ред. В. Автономова. — М.: Изд. дом Гос. ун-та — Высшей школы экономики, 2011. — 384 с.
11. Де Сото Ернандо. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше / Ернандо де Сото; пер. з англ. Микола Климчук. — К.: Наш формат, 2017. — 232 с.
12. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work [Електронний ресурс]. Washington, DC: World Bank. — Режим доступу до ресурсу: <http://documents.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/2019-WDR-Report.pdf>
13. Goldin C., Katz L. The Race between Education and Technology: The Evolution of U.S. Educational Wage Differentials, 1890 to 2005 // NBER Working Paper № 12984. Issued in March 2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.nber.org/papers/w12984>
14. Шваб К. Как ответить на Глобализацию 4.0. [Електронний ресурс] // Project Syndicate, 5 November 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/globalization-4-0-by-klaus-schwab-2018-11/russian>
15. Benioff M. R. 4 ways to close the inequality gap in the Fourth Industrial Revolution [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/4-ways-to-close-the-inequality-gap-in-the-fourth-industrial-revolution/>

References

- Loi A., Bohachov A., Boichenko M., Kebuladze V. (Eds.), (2002). *Klasyky politychnoi dumky: Vid Platona do Maksa Vebera. [Classics of Political Thought: From Plato to Max Weber]*. Kyiv: Tandem [in Ukrainian].
- Arystotel, (2005). *Polityka [Policy]*. (3rd ed.) (O. Kysliuk, Trans)/ Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
- Voeikov M.Y., (2014)/ *Polytycheskaia ekonomii: ocherky i etudy [Political economy: essays and sketches]*. Saint Petersburg: Aleteiia [in Russian].
- Worner L., (1997). Sotsialnyi klass i sotsialnaia struktura [Social class and social structure]. *Rubezh (Almanakh sotsialnykh issledovani)* — *Almanac of social research «Frontier»*, 10–11, 42–57. Retrieved from <http://ecsocman.hse.ru/rubezh/msg/16463871.html> [in Russian].
- Shvab K., Devys N., (2018). *Tekhnologii Chetvertoi promyshlennoi revoliutsii [Technologies of Industry 4.0.]*. Moskva: Eksmo [in Russian].
- Alvaredo F., Chansela L., Piketti T., Saez E., & Ziukman H., (2018). Doklad o neravenstve v myre 2018: *Osnovnye polozheniya [World Inequality Report 2018: Highlights]* Retrieved from: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-russian.pdf> [in Russian].
- Stihlitz J. E. (2015). *Tsena neravenstva. Chem rassloenie obshchestva hrozit nashemu budushchemu [The Price of Inequality. How Today's Divided Society Endangers Our Future]*. (E. Rozhdestvenskaia, Trans) Moskva: Eksmo [in Russian].
- Piketti T., (2016). *Kapital v 21 stolitti [Capital in 21st century]*. (N. Palii, Trans). — Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
- Adzhemoglu D., & Robinson D., (2016). *Chomu natsii zanepadaiut? Pokhodzhennia vlady, bahatstva ta bidnosti [Why nations fail. The origins of power, prosperity, and poverty]*. (O. Demianchuk, Trans). Kyiv: Nash format [in Ukrainian].

Rainert E., (2001). *Kak bogatye strany stali bogatymi i pochemu bednye strany ostaiutsya bednymi [How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor]*. (N. Avtonomova, Trans). V. Avtonomov (Ed.) Moskva: Izd. dom Gos. un-ta — Vysshei shkoly ekonomiki [in Russian].

De Soto H., (2017). *Zahadka kapitalu. Chomu kapitalizm peremahaie na Zakhodi i nide bilshe [the mystery of capital. Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else]*. (M. Klymchuk, Trans). Kyiv: Nash format [in Ukrainian].

World Development Report 2019: *The Changing Nature of Work*. Washington, DC: World Bank. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/2019-WDR-Report.pdf>

Goldin C., Katz L., (2007). *The Race between Education and Technology: The Evolution of U.S. Educational Wage Differentials, 1890 to 2005*. NBER Working Paper, 12984. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w12984>

Shwab K., (2018). *Kak otvetit na Hlobalizatsiyu 4.0. [How to respond to Globalization 4.0.]*. Project Syndicate, 5 November 2018. Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/commentary/globalization-4-0-by-klaus-schwab-2018-11/russian> [in Russian].

Benioff M. R., (2017). *4 ways to close the inequality gap in the Fourth Industrial Revolution*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/4-ways-to-close-the-inequality-gap-in-the-fourth-industrial-revolution/>

Стаття надійшла 14.05.2018

УДК 336.647/648

DOI.10.33111/vz_kneu.19.18.01.20.138.144

Яцух Олена О.,

к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Blvd. B. Khmelnytsky, 18; Melitopol, Ukraine, 72310

e-mail: yatsuh@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8007-2009

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Iatsukh Olena

PhD., associate professor

Tavria state agrotechnological university

Blvd. B. Khmelnytsky, 18; Melitopol, Ukraine, 72310

e-mail: yatsuh@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8007-2009

STATE POLICY ON FINANCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

Анотація. Проблема державної підтримки сільськогосподарської галузі національної економіки України в умовах формування ринку продовольства є багатоплановою. Її вирішення полягає передусім у створенні дієвого фінансово-кредитного механізму, який органічно сприяв би удосконаленню системи бюджетного фінансування виробництва продукції, забезпечуючи необхідний рівень її розвитку.

Державна підтримка є однією з складових системи державного регулювання розвитку і за своїм змістом включає різні форми, способи й інструменти впливу на